

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

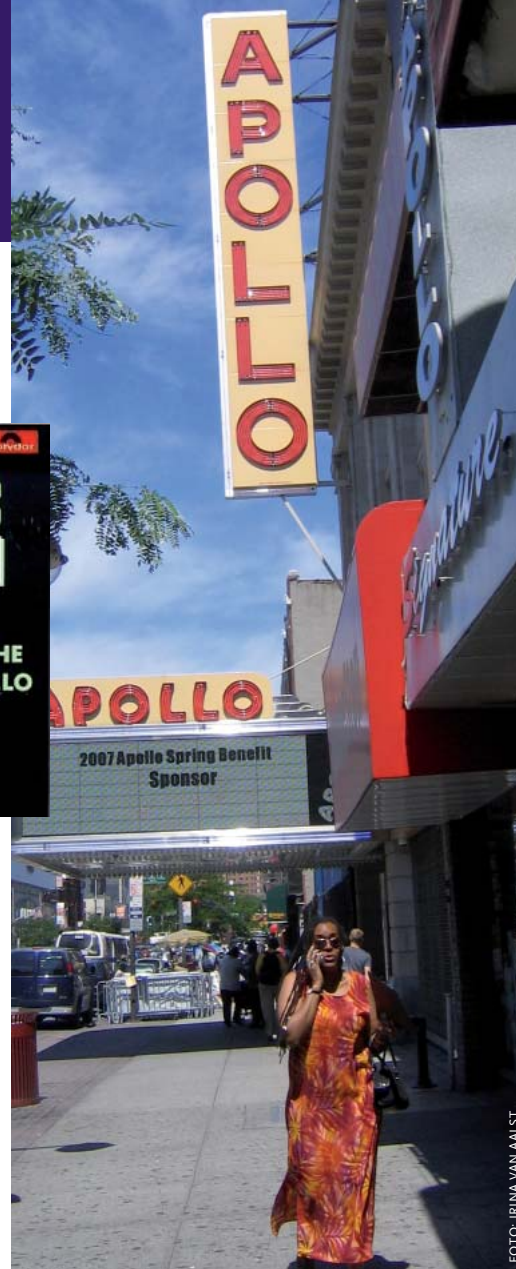
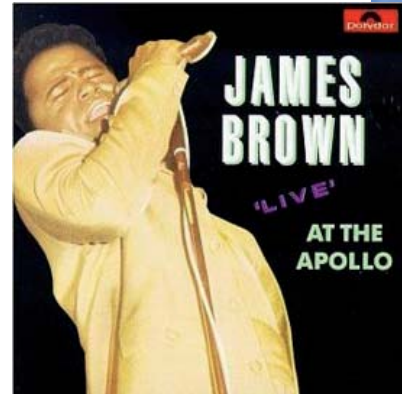
For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/139840>

Please be advised that this information was generated on 2019-01-17 and may be subject to change.

You must take the A Train
To go to Sugar Hill way up in Harlem
If you miss the A Train
You'll find you've missed the quickest way to Harlem
Hurry, get on, now, it's coming
Listen to those rails a-thrumming (All Aboard!)
Get on the A Train
Soon you will be on Sugar Hill in Harlem

Compositie: Billie Strayhorn (1941),
uitgevoerd door onder andere Duke Ellington

Renaissance van Harlem

'Take the A Train'

Onlangs bezocht minister Vogelaar de New Yorkse wijk Harlem. Zij deed daar inspiratie op voor de Nederlandse wijkenaanpak. Want Harlem heeft de laatste jaren een metamorfose ondergaan en verandert van een gevaarlijk getto met massale verkrotting in een aantrekkelijk woongebied en toeristische trekpleister.

Harlem ligt ten noorden van het Central Park en wordt begrensd door de Hudson River in het westen en de Harlem River in het oosten. Daarbinnen liggen verschillende buurten. In East Harlem – ook wel *El Barrio* genoemd – wonen veel Spaanstaligen uit het Caribische gebied, en in het centrale deel – *black Harlem* – veel Afrikaanse Amerikanen.

Ruim driehonderd jaar geleden was Harlem een ruraal gebied met boerderijen en plantages, gesticht door Nederlandse boeren die de drukte op de zuidpunt van Manhattan ontvluchtten. Hier was nog volop ruimte voor agrarische bedrijvigheid. Halverwege de

19de eeuw veranderde Harlem in een zeer attractief woongebied voor welgestelde Amerikanen en immigranten uit Europa. In die tijd was het een van de chicste buurten van New York, met ruime, karakteristieke *brownstones* (herenhuisen van bruine baksteen) en luxe woonstraten als Strivers Row. In hoog tempo werden er woningen gebouwd, maar al snel ging het mis. Begin 1900 stortte de vastgoedmarkt in door grondspeculatie en torenhoge huizenprijzen. De overwegend witte bevolking verhuisde naar nieuwe suburbane woonmilieus en de wijk kreeg te kampen met grootschalige leegstand.

Harlem Renaissance

Harlem groeide uit tot een zwarte buurt. Dit werd deels in de hand gewerkt door een Afro-Amerikaanse zakenman, Philip Payton. Zijn bedrijf splitste de leegstaande nieuwbouw op in appartementen en verhuurde deze voor gunstige tarieven aan de zwarte middenklasse uit de vervallen buurten rondom *midtown*. Bijgevolg begonnen ook kerken zich *uptown* te verplaatsen. Daarnaast werd Harlem het toevluchtsoord voor zwarte Amerikanen uit de arme zuidelijke staten, zoals Virginia en South Carolina. Deze migratiestromen werden veroorzaakt door de mechanisatie in de landbouw en de katoenpluk, die velen daar overbodig maakte. Op zoek naar werk kwamen de voormalige landarbeiders terecht in kamers die per stuk werden verhuurd in de grotere appartementen. Ook racistische bedreigingen van de Ku Klux Klan in de zuidelijke staten dreven de zwarte bevolking naar de steden in het noorden. Wekelijks arriveerden er honderden families in Harlem waardoor de bevolkingsdruk alsmaar toenam. De overgebleven blanke inwo-

Bekende musici als Louis Armstrong, Duke Ellington, Count Basie & Sonny Rollins woonden in Harlem en werden ontdekt in de Cotton Club en het Apollo Theater, 'where stars are born and legends are made'. Nog zo'n legende, James Brown, werd er na zijn overlijden in 2006 een paar dagen opgebaard.

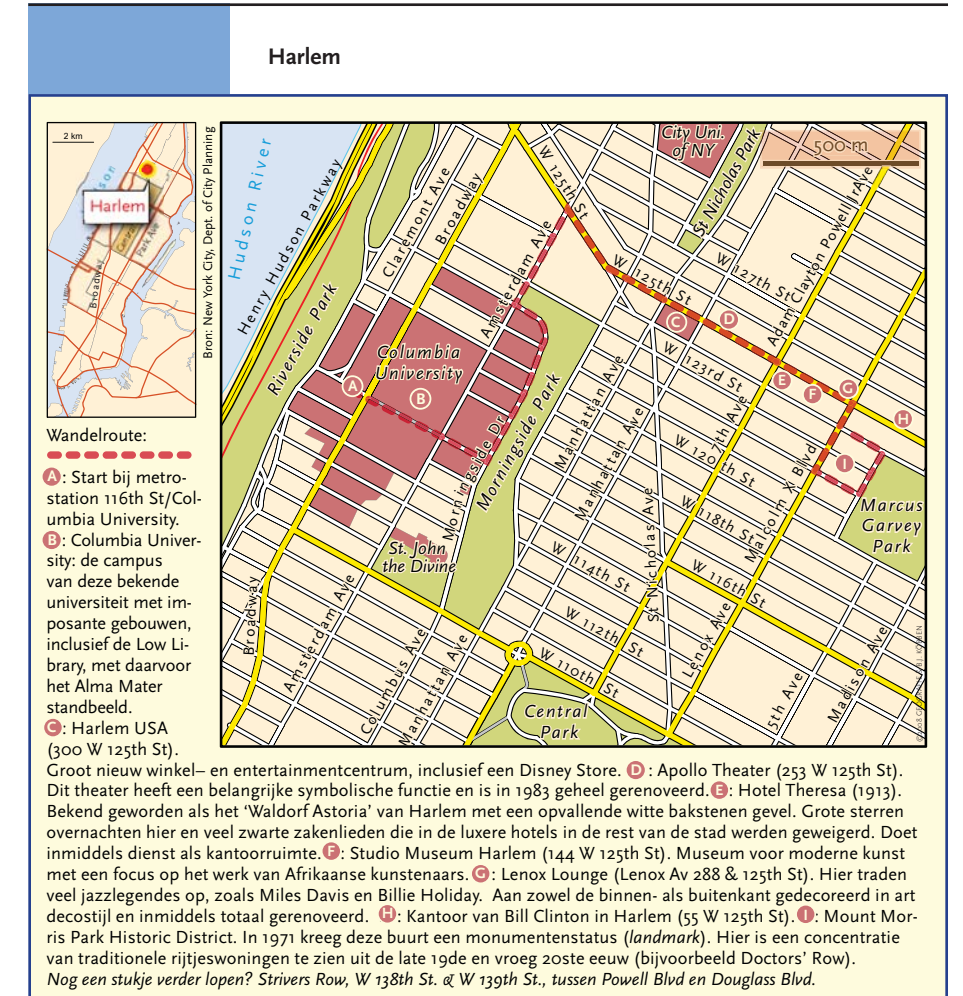
ners keerden Harlem tussen 1920 en 1930 dan ook massaal de rug toe.

Harlem werd al snel het politieke en culturele centrum van zwart Amerika. Want naast arbeidsmigranten en vluchtelingen kwamen ook veel kunstenaars naar New York. Harlem was een van de plekken waar ze zich makkelijk konden vestigen. Jonge intellectuele schrijvers gaven 'zwarte' tijdschriften uit, zoals *Opportunity*. Ze ontmoetten elkaar op feestjes en in clubs. Ook legendarische jazzmusici als Louis Armstrong, Duke Ellington, Count Basie & Sonny Rollins woonden hier. Ze traden op in wereldberoemde etablissementen als de Cotton Club en het Apollo Theater, 'where stars are born and legends are made'. Beroemd waren de amateuravonden, waar grote sterren werden ontdekt. Deze bloeiperiode van culturele producties en creativiteit wordt wel de 'Harlem Renaissance' genoemd. In de hoogtijdagen kwam een groot en divers publiek af op het culturele leven in de wijk. Niet alleen inwoners van Harlem, ook andere New Yorkers werden aangetrokken door het bloeiende nachtleven. De Harlem Renaissance reikte tot ver over de wijkgrenzen. Ook in andere landen kregen zwarte muzikanten en schrijvers een groter gehoor en meer succes. Dit heeft er sterk toe bijgedragen dat Harlem naamsbekendheid verwierf en nu een populaire toeristische bestemming is.

Getto

Een aantal factoren leidde uiteindelijk tot het verval van Harlem in de jaren dertig en daarna. Door de beurskrach, en de grote Depressie die daarop volgde, groeide de aandacht voor sociaaleconomische misstanden. Het eerste zwarte activisme en de 'don't buy where you can't work'-beweging richtten zich op de detailhandel in de 125th St., die bekend stond als de Fifth Ave van Harlem. Men vond dat de winkels daar lokaal, zwart personeel moest aannemen. Niet veel later, in 1935, leidden rassenrellen ertoe dat het grotere publiek de wijk ging mijden. Mede door de *Prohibition*, het verbod op alcoholgebruik, bleven de clubs leeg terwijl een groot deel van de inwoners van Harlem afhankelijk was van werk in de *entertainment* industrie. In die periode verlieten ook veel kunstenaars en schrijvers de wijk en de stad.

Harlem, inmiddels een van de grootste zwarte enclaves in de Verenigde Staten,

kwam in een neerwaartse spiraal terecht. De huizen verpauperden en dichtgetimmerde panden bepaalden het straatbeeld. De werkloosheid steeg, criminele bendes terroriselden de straten. In 1950 hadden bijna alle blanke inwoners Harlem verlaten en in 1960 was ook de zwarte middenklasse verdwenen.

In 1937 verzezen de eerste door de overheid gesubsidieerde wooncomplexen, de Harlem River Houses. In de jaren daarna zouden er nog veel van zulke massale woningbouwprojecten volgen om de arme, zwarte huishoudens te huisvesten. Drugs en misdaad namen hand over hand toe. Er waren nauwe-

lijks nog culturele en commerciële voorzieningen in de wijk. Veel winkels sloten de deuren na bedreigingen en overvallen. Ook de jazz- en dansclubs hielden het voor gezien en verhuisden naar *downtown* Manhattan. Hoewel er bewonersgroepen werden opgericht die streken voor betere scholen en meer werkgelegenheid, was de neergang nauwelijks meer te stoppen. De buurt kreeg een steeds slechter en gewelddadiger imago. Iedereen wist dat je boven de 96th St. niet moest komen. Zeker niet in de avonduren en al helemaal niet als blanke.

New Harlem Renaissance

De eerste signalen van een *revival* dateren uit begin jaren tachtig, maar pas aan het einde van de jaren negentig werd de omslag echt duidelijk. Aan de randen van de buurt vond herontwikkeling plaats die langzaam opschoot naar het centrale deel. Harlem was begonnen aan een nieuwe renaissance. Er werd gesloopt, gebouwd en gerenoveerd. De onroerendgoedprijzen stegen en het aantal nieuwe woningen nam in razend tempo

In 1935 leidden rassenrellen ertoe dat het grote publiek de entertainment clubs in Harlem ging mijden.

In de jaren zeventig was Harlem een troosteloos en crimineel getto waar je niets te zoeken had, zeker niet als blanke en evenmin 's avonds.

toe. En dat is nu goed te zien: de buurt is weer in trek. *White gentrifiers* betrekken woningen en appartementen in de wijk voor de helft van de prijs die ze betalen in hippe wijken als Chelsea. Ook de etnische middenklasse keert terug. Groot pluspunt zijn de directe metroverbindingen. Je bent zo *downtown*.

In 1993 ontwikkelde de federale overheid onder president Clinton het Empowerment Zone Program om investeringen los te krijgen voor achterstandswijken. Stedelijke gebieden die in verval waren geraakt of andere problemen hadden, konden plannen voor herontwikkeling indienen, op voorwaarde dat er samengewerkt zou worden met lokale bewoners en bedrijven. Dit programma is in grote lijnen vergelijkbaar met het Grote Stedenbeleid in ons land. Harlem was een van de wijken die geld kreeg uit dit federale programma. Blok voor blok werden bewonersverenigingen opgericht. Via het Community Pride-project werden de bewoners opgeleid in het opknappen van hun verpauperde huizen en het organiseren van bewonersoverleg. De bewoners voelden zich steeds meer verantwoordelijk voor de buurt, en de appartementen stegen al snel in waarde.

Momenteel investeert de Upper Manhattan Empowerment Zone Development Corporation onder andere in de herontwikkeling van de 125th St. Tot voor kort was deze hoofdstraat en transportader van Harlem ernstig verpauperd, met dichtgetimmerde

panden en veel *one-dollar-shops*. Inmiddels hebben de buurtwinkels plaatsgemaakt voor filialen van grote ketens, waaronder de Bodyshop en Starbucks. Een paar jaar geleden opende hier het Harlem USA: een winkel- en entertainmentcentrum met onder andere een grote Disney Store, een Multiplex bioscoop en *outletwinkels* van bekende kledingketens. Ook de komst van Bill Clintons kantoor aan de 125th St. is een teken van herwaardering van Harlem.

Daarnaast is er veel aandacht voor scholing van kinderen en zijn er opleidingscentra voor werklozen om de mensen aan werk te helpen. De 125th St. moet op korte termijn zowel overdag als in de avonden het levendige hart vormen van centraal Harlem.

Kunst & cultuur

Niet alleen commerciële voorzieningen worden gestimuleerd. Er is een Arts Bonus voor investeringen in expositieruimten, oefenlokalen en ateliers voor niet-commerciële kunsten. Daarmee hoopt de wijk weer een

Clintons Empowerment Zone Program vanaf 1993 is in grote lijnen vergelijkbaar met ons Grote Stedenbeleid.

broedplaats van creativiteit te worden en een culturele 'opleving' te bewerkstelligen. Inmiddels is de Lenox Lounge, geopend in 1939, op de 125th St. helemaal gerenoveerd. Er vinden weer optredens plaats in het Apollo Theater, waar de *Godfather of Soul*, James Brown, na zijn overlijden eind 2006 een paar dagen lag opgebaard. Sinds 1991 heeft een *non-profitorganisatie* het heft in handen en biedt dit theater weer plaats aan amateurs, programma's voor scholen en festivals.

Het gaat weer goed met de jazz in Harlem en veel nieuwe clubs openen hun deuren. De concertagenda is vol en het publiek keert terug naar de wijk.

Ook toeristen weten de weg naar Harlem te vinden. In 2000 bezochten meer dan 800.000 mensen de buurt. Voor hen representeert Harlem nog altijd de klassieke jazzmuziek, de oorspronkelijke blues en de wortels en culturele tradities van zwart Amerika. Het etnische (en nostalgische) toerisme is dan ook grotendeels gebaseerd op de unieke historische geschiedenis van Harlem. Bussen vol mensen doorkruisen de wijk. De *gospel-tours* naar een van de honderden kerken zijn inmiddels *big business*. Niet iedereen juicht de toeristische ontwikkeling toe. Sommige bewoners voelen zich erg bekeken door de massaal toestromende bezoekers en ervaren de belangstelling als *racial voyeurism*.

Manhattanville

Er zijn meer ontwikkelingen en toekomstplannen die de gemoederen in beroering brengen. Zo wil de Columbia Universiteit fors gaan uitbreiden in een vervallen deel van West-Harlem, ten noordwesten van het Central Park. Hier zouden tien woonblokken moeten wijken voor nieuwbouw. Ruim een eeuw geleden vestigde de gerenommeerde universiteit haar Morningside Heights Campus in Harlem. Op dit moment is het complex nog volledig van haar omgeving afgesloten en vormt een oase van rust. Als het aan de universiteitsbestuurders en de stad ligt, komt daar binnen enkele jaren verandering in. Dit vergt een aanpassing van het bestemmingsplan, dat nu hoofdzakelijk voorziet in kleinschalige bedrijvigheid. Daarnaast wil de universiteit met de nieuwbouw boven de huidige toegestane bouwhoogten reiken. De gerenommeerde architectenbureaus van Renzo Piano en Skidmore c.s. zijn ingehuurd om de plannen vorm te geven.

De bewoners die zich hebben ingezet voor de verbetering van de buurt, voelen zich nu verdrongen door – zwarte – *gentrifiers*.

Niet alleen de gebouwde omgeving moet veranderen, ook de naam van het gebied, West-Harlem, zal wijzigen in het meer aansprekende *Manhattanville*. De weerstand onder de huidige bewoners en bedrijven is groot. Ze hebben zich verenigd in actiegroepen en verzetten zich tegen de voorgenomen ontwikkelingen. Zij zijn bang voor de effecten die deze vorm van *gentrification* voor heel Harlem zal hebben.

Niet iedereen heeft baat bij de huidige transformatie en metamorfose van de wijk. Met de komst van hogere inkomensgroepen, de renovatie van huizen en de vestiging van specifieke detailhandel en andere commerciële voorzieningen stijgen de prijzen. Er wordt gevreesd voor de plaats en het werk van de oorspronkelijke bewoners. Veel van hen zijn betrokken geweest bij de wederopbouw van Harlem, de strijd voor goede scholen en gezondheidszorg en het gevecht tegen drugsoverlast en criminaliteit. Ondanks al het goede dat er tot stand gekomen is,

Luxe nieuwbouw geïnspireerd op de karakteristieke brownstone villa's van een eeuw geleden.

hebben zij nu het gevoel zelf te worden verdrongen door de nieuwe bewoners. Het is dit keer geen etnische kwestie omdat een grote groep *gentrifiers* zelf zwart is of tot een etnische minderheid behoort. Het is meer een economisch issue, waarbij de term *gentrification* inmiddels een sterk negatieve klank heeft gekregen, die de plannenmakers in Harlem zo veel mogelijk mijden. •

Bronnen

- Hoffmann, L.M. 2003. The marketing of diversity in the inner city: tourism and regulation in Harlem. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27, 2: 286-299.
- Lee, T. 2008. Harlem Pas de Deux. *New York Times*, February 17.
- Schaffer, R. & N. Smith 1986. The gentrification of Harlem? *Annals of the Association of American Geographers*, 76, 3: 347-365.
- Staps, F. 2007. Toponderwijs rukt op in Harlem. *BuildingBusiness*, juni/juli: 38-41.
- www.stopcolumbia.org

De Columbia Universiteit wil fors gaan uitbreiden in een vervallen deel van West-Harlem. Artist impression van de publieke ruimte rond de hoge nieuwbouw, in wat voortaan Manhattanville moet gaan heten.